

Dávid Ferencz, a humanista költő.

Ismeretes, hogy Dávid Ferencznek latinnyelvű költeményei is vannak. Nem volt ugyan „poeta laureatus, császári koszorus költő“, a hagyomány sem sorozza a hírneves deák költők közé, ő maga sem sokat ad az effajta dicsőségre, de azért igazságtalanul bánik el vele az irodalomtörténet, ha latin verseiről egyáltalában nem akar tudni. Nemesak a kegyelet nevében kérnek helyet ezek a versek, hanem valahogy a nagy reformator irói képének és egyéniségének a megrajzolásához is oda tartoznak. S ha minden apró-cseprő anagrammatikusnak akad hely irodalomtörténetiróink jóvoltából a magyar-latin Parnassuson, talán Dávid Ferenczet se szoríthatja onnan le az a szerencsés véletlen, hogy ő *egyéb* is volt naiv latin versfaragónál.

A sok *egyébről* sok szó esett már, egyedül csak a humanista költő nem jutott még eddigelé szóhoz. Igaz, hogy rossz idő is jár mai napság, a nemzeti nyelvek és irodalmak korában a szegény humanistákra. Milyen jobb sorsra érdemes buzgósággal, milyen keserves verejtékezéssel kovácsolgatták maguknak az ércnél maradandóbb emléket abban a barbár világban. S a „barbár világ“ azzal állt boszút rajtuk, hogy a saját fegyverüket fordítja ellenük. Holt nyelv: holt művészet. Humanista poesis: talmi poesis. Talmi poesis, mert nem az emberi szív félig öntudatlan kiáradása, nem a nagy megindulások isteni ihletettsége, nem kijelentésszerű megnyilatkozás, hanem bizony legtöbbször keserves körömrágás fanyar gyümölcse, néha csak eltanult szóvirágok ízléstelen összehalmozása s csak nagy ritkán nem üres, lelketlen, kontár mesterkedés. A nyelv a legcsodálatosabb hangszer, de a legnehezebb is. Csak az játszhatik igazi művészettel rajta, a ki már a bölcsőjében magával hozza. A latin nyelvet egy humanista sem hozta magával, azért nem lett közülök a legköltőibb lélekből sem igazi költő.

Dávid Ferenczezel is valószínűleg nem az illettség iratta latin verseit, hanem bizonyára inkább csak a kor divatjának hódolt velük. A versfaragás tudománya akkor (s azután is!) valahogy oda tartozott, hogy úgy mondjuk, a jó neveléshez. Senki se vonhatta ki magát alóla. Kiválóan jellemző azonban a Dávid F. ízlésére, hogy bár a versfaragásban elég ügyességre tett szert, nem ebben keresi a maga dicsőségét.

Költeménye nem sok van s a mit neki tulajdonítanak, se mind az övé. Ez alkalommal legelső költeményét mutatjuk be. Wittembergi diák korában írja 1550-ben nagylelkű pártfogójához, Medgyes Ferencz erdélyi püspökhelyetteshez; kinek a jóvoltából s anyagi támogatásából telt ki külföldi iskolázásának a költsége.

Alkalmi költemény tehát s mint ilyet kell megítélni. A szertelen dicséret, valamint a többszörös nekikészülődéssel föleresztett epikus terjengősség mind humanista örökség benne. A jelzőkben nem voltak fősvények a humanisták, hiszen nem a megénekelt személy, vagy az igazság volt a fontos, hanem a *cadentia*. A Dávid Ferenczé azonban benne a lelkes hév és lendület, a közállapotoknak s a haza válságos helyzetének és sorsának éles szemű megítélése, bajainak s a bajok okának szépítgetés nélkül való bátor és önízetes föltárása. Meglepő éleslátással mutat rá a nagyok versengésére, mint minden veszedelem forrására. Elegikus panasza szinte jóslatszerűen hat: „Haj, mire jutottál“ stb. Mintha csak a „Hősvértől pirosult gyasztér“ költőjét hallanók.

Még érdekesebb azonban az a tagadhatatlanul költői emelkedettség, a hogy mindezt elmondja Dávid Ferencz. (Ha a fordításból nem érzik ki, az a fordítás hibája.) Ez a költőiség a conventionális frázisok tömkelegén is keresztül tör, s ékesen bizonyítja, hogy a nagy reformatorban igazi költői lélek lakozott s hogy ha az „Antichristus tudományának meghamisítása“ emésztette is föl idejének és tevékenységének nagy részét, ihletett lelke olykor a Múzsáknak is hivatott papja tudott lenni.

Némi irodalomtörténeti adatot is lehet e kis versből kikövetkeztetni. Fiatalos hangja és eleveisége valószínűvé teszik, hogy írója ekkor nem lehetett még negyven éves, a hogy életirói tanítják, s hogy e szerint Dávid Ferencz nem 1510-ben született, hanem jóval később. (E mellett különben egyéb okok is szólnak.) A negyven éves embernek valahogy más a tempera-

mentuma, más — hogy úgy mondjuk — a gestusa. Ámbár az effélét inkább csak érezni lehet a versben, mint rámutatni. S az is igaz, hogy az ilyen okoskodás nagyon ingatag alapon áll, sőt mintha maga Dávid Ferencz czáfolna rá, mikor költeménye vége felé azt mondja magáról, hogy a „lehunyo nappal fogyton fogy benne is a hév“. Valószínűbb azonban, hogy ez csak afféle humanista szerénykedés.

Elegia

[Medgyes] Ferencz uramhoz, a gyulafehérvári ecclesia vicariusához, a muzsnai ecclesia papjához, nekem örökké tisztelt pártfogómhoz.

Távoli országból, hol hóborított hegyek alját
 Mossa az Elbe folyó, érkezik a levelem.
 Teljes egészséget kíván számodra az Égtől,
 Ennél drágább kincs nincsen a föld kerekén.
 Nem gyöngyöt, nem színaranyat, nem drága ruhákat,
 Bibor-bársonyt sem hozhatok én teneked.
 Tőlem ilyet ne remélj. Csak nemzeteket leigázó
 S kincsben dúskáló fejdelem adhat ilyet,
 Nékem egész vagyonom, minden vagyonom csak a Múzsák,
 Hálás szívvel bár, én csak e verset adom.
 Ah, de mi rég vágyik már lelkem zengeni rólad,
 Zengeni tetteidet s honfű-érdemidet.
 Haj, de a versírás nehezen megy. Nékem Apollo
 Nem nyújtott, nem adott versfaragáshoz erőt.
 Férfiakat s nagy tetteiket megzengeni csak nagy
 S csak született költő elhivatása lehet.
 Ámde nekem Naso nyelvének bája hiányzik,
 Forrásod nem ivám, isteni Castalia.
 Szárnyaimat nem szabta a költők atyja, Homeros,
 S Vergil fenséges nyelve — ah, az sem enyém.
 Ily poetákat már soha többet, míg e világ lesz,
 Nem szül ez elvénhedt kor, ez az injaszaktad.
 A te dicséretedet megzengni csak ők hivatottak,
 Méltón ők tudták volna dicsérni neved.
 Vedd kegyes elnézéssel azért Múzsám gügyögését,
 Régi adósságát rója le gyöngye szavam.
 Ifju s öreg költő, kit versenyt dallva magasztal,
 Arról kobzomon is zengve penegjen a dal.

Ámbár hol van a lant, mely méltán zengeni tudna,
 Zengeni elmédet s zengeni tetteidet?!
 Nagy föladat! Hozzá hogy kezdjen erőtelen ajkam?
 Ád-e vajjon hozzá, ád-e a Múzsza erőt?
 Ime, *Clio* hivlak, te segíts megzengnem e férfit,
 Tetteit és ragyogó számtalan érdemeit.

Kérded tán, mi sodorta hazánk ily szörnyü veszélybe?
 Nem mondom, hogy az ok vak dühötök, nagy urak.
 Hej, nagy urak, ha tibennetek úgy nem forna a dicsvágy,
 Nem dúlná e hazát újra meg újra a vész.
 Német után sir az egyik párt, nem hagyja a másik
 S a maga fajtáját ülteti trónra tehát.
 Haj, mire jutottál, hova sodrott, oh haza, már is
 S jaj mire juttathat még ez a visszavonás!
 Hirnévhajhászás, őrzöngő rút uralomvágy,
 Mennyi sötét mély gyászt vontatok ime reánk.
 Ellenetek nincsen menedék, nincs semmi se védve,
 Mit le ne döntne e vész, hogyha erőre kapott?!
 Ennek a dúlt honnak szerzél, nagy férfiu, békét,
 Azt, a mit úgy várt már, azt, a miért clepedt.
 Frigyszerző szóval megbékéltetted a német
 Császárnak mi reánk orroló bösz haragát.
 Ebben a mig törted magadat s foltoztad a békét,
 Durva török had tört hirtelen újra reánk.
 Elhárítani e vést téged küldnek követül ki,
 Lengyel földről hogy hozz haza támogatást.
 S ékesszólásod mily fényes, nagy diadalt nyert,
 Im az eredmény rá csattanó biztosíték.
 Vajha ilyenkor, a mint megnyilik szózatoss ajkad,
 S a haza üdvéért ömledez, árad a szó,
 Vajha gyönyörködhetne fülem bölcs Nestori szódban,
 Vajha belophatnám verskoszorumba szavad.
 Mert a miként a mikor robogó zivatarban a szélvész
 Rettenetes mérgét ontja, okádja vadul,
 Itt az ítélet napja . . . de hogyha fölsüt a szép nap,
 Gyáván megszalad és menten elül a vihar:
 Úgy a te elmédnek s szavaidnak tiszta derüje
 Egymaga tönkre veri s menten elüzi a vést.

Isten ad ilyen erőt, ily bátorságot a szívbe,
 A fényes diadal és sikerek nagy ura.
 Egyházunk szélverte, ezer vész dulta hajóját
 Ekkora válságban szent keze bízta reád.
 S hogy diadalra vihesd, hogy megvédhessed a bajban,
 Ő ada annyi erőt, ő ad a bajba' sikert.
 Mert a miként a jó pásztor megvédi a nyáját,
 Elveszített juhait visszaterelve megint,
 Nyájadat úgy őrzöd te is, arra fölötte vigyázva,
 Senki közülök hogy el ne veszítse magát.
 Jaj, mert ime vad őrzöngés dúl újra hazánkban
 S népeket űz, szólít vad viadalra megint,
 Adj, oh adj nekünk Krisztus, békés nyugodalmat,
 Áldani szent nevedet száll fel az áhitatunk.
 Kéblünk mélyéből sóhajtva szakad föl a jajszó,
 Hallgasd meg s tarts meg dieséretedre, Uram.
 És könyörülj rajtunk, a miként szent angyalod egykor
 Megkönyörült a szegény emberiség nyomorán.
 Elfordítani e vést nem minket, tégedet illet,
 Fennhordott fejüket hajtsd rabigába Uram.
 Ekkora őrzöngés dultán, nagy férfiú, látom,
 Elszomorult szívvel esded az enyhületet,
 S drága hazánk gondját, üdvét forgatva fejedben
 Tetre hevülsz s tetted új koszorúval övez.
 Rajta tehát haza dísze, kiváló férfiú, terjeszd
 Hiredet és nevedet föl-föl a csillagokig.
 És a kiket védencczeidül rád biza a végzet,
 Oltalmad tőlük meg ne tagadd sohasem.
 Védjed, a kik tanulásukban jobbodba fogóznak
 S engemet is tarts meg közlük, uram, kegyesen.
 Jóságod mert meg se tudom hálálni egyébbel,
 Hálából te eléd tárom egész szívemet.
 Áradozó szavamat csak jóságod köti, fogja,
 Jóvoltodban, uram, hallgatag is hiszek én.
 A nyomor és szükség nem hjába könyörg sohse nálad,
 Nyitva, kítárva kapud a nyomorultak előtt.
 Arra születtem, hogy másoknak légy segítője,
 Mással jót tenni — nálad ez elhivatás :

Egy szavad összekuszált ügyeket hoz rendbe legottan,
Sújt, vág s összetipor mindeneket logikád.
Tiszta szerelme lobog jámbor lelkedben a hitnek,
Hitnek, vallásnak tiszteletet szerezel.
Nem kitünő dísz-é a papoknak gyámola lenni,
A kik a szent ígét hirdetik itten alatt? !
Ennél szebb, ennél kiválóbb tiszt e világon
Sincs. Oh légy, papság, benne csak állhatatos.
Volna szavam még rólad, uram, sok volna, miről ha
Érdemidet zengem, szólani kellene még.
Ily feladathoz azonban erőm kicsi, megtörik, érzem.
Költőibb lélek vágjon ilyenbe bele.
A lehunyó nappal fogyton fogy bennem is a hév
S a költészet szent berkeit elkerüli.
Most kegyeidbe ajánlva magam, nagy férfit, vedd hát
Búcsúszavam. Hosszú életet adjon az Ég.
Tartson a Mindenek Atyja meg ily gazdagnak erényben
S mostani sorsodban óvja paizzsa fejed.
Tégyen gazdaggá a vagyonban s bőkezűségben,
Hogy segítő kezedet áldja az emberiség.

PÁLFFI MÁRTON.

Adalék XVI. százévi drámairodalmunk történetéhez.¹

Az Uzoni-Fosztó félc unitárius egyháztörténelem I. köt. 146 és 148-ik lapjain (a 147-ik tévedésből kötetett oda) az alábbi töredéket tartalmazza.

„Ao. 1573. Qualis Disputatio fuit Varadini de Haereticis Unitariis Transylvanis [,] videri potest in Dialogo inter Stephanum Szabo Oroszházi Transylvanum Unius Dei cultorem, et Jacobum Czako Turi pastorem Varadiensem Trinitarium, quem forte' Stephanus Basilius concinnavit. In qua Disputatione praecipue negentur Loca: Joan. 1. 1. etsqb. 1. Joan. 5. 20. etsqb. [,] ut videri potest in Dialogo.

Finem disputationis juvat formaliter describere :

Cum Jacobus *Czako* Stephanum Oroszházi vincere non potuisset, circa finem sic objicit illi: Hazutz eretnek, eb, tzoki az házból, talám még a több Eretnekeknel is' eretnekebb vagy. Ha tudtam volna eb, házamban nem jöttél volna tsak bé is. Ad quae Stephanus *Szabo*: Bizony én is ha tudtam volna, hogy ilyen ebül vendéelj, nem jöttem volna ide, mint ag eb házához. De ilyenek vadtok tü, hogy mindjáraást szoktátok az embert szidni, rutolni, mihelyt valamint ollyant mond. *Czako* Jakab: Eregy, eregy, ne zazogj itt, még azt is bánom, hogy annyit hajjék szolnod, az ház-nép előtt. *Szabo* István: El mégyek, bár ne fély, hogy itt maradjak: de bizony azt nem bánom, hogy hagyál szolnom. Vale. *Czako* Jakab: Menyel, előtted az ut. *Czako* Jakab a Feleségének: Gazda Aszszony! Bizony mondom, hogy igen tudja forgatni az lrást az én földim, valahol tanolta. *Gazda Aszszony*: Bizony édes uram, émekem úgy teczik, hogy igazat mond vala szegény! *Czako* Jakab: Vakarj vissza eb anyja tartotta, mert ugy megverlek. Talám te is akarod venni azt a Tudományt. Én töllem halgass Te. Lád bé,

¹ *Nagyváradi Komédia*. Kolozsvári unitar. Koll. Kt.-ban 1005 sz. kézirat.